

**МЕМОАРИ
ПАТРИЈАРХА СПРСКОГ
ГАВРИЛА**

**ПАРИЗ
1974**

- Одабрани одломци -

(...)

ГОВОР НА БЕОГРАДСКОМ РАДИЈУ 27. МАРТА 1941. ГОДИНЕ

На сам дан преврата Патријарх је одржао говор преко Радио Београда, који су преносиле и станице Загреб и Љубљана. Ево текст тога историјског говора:

Помози вам Бог, браћо и децо светосавска!

У име свих владика српских, сакупљених на Светом Архијерејском Сабору овде у престоници, и у име своје, хитам да вам се јавим, да вас поздравим и благословим.

Пред нашу нацију у ове дане судба је поново била ставила питање: коме ће се приволети царству? Јутрос у зору на то питање дат је одговор: приволели смо се царству небеском, тојест царству Божијем истине и правде, народне слоге и слободе. Тај вечни идеал, ношен у срцима свих правих Срба и Српкиња, чуван и разгореван у светилиштима наших православних храмова и исписан на нашим народним крсташима барјацима, јутрос је освануо чист и светао као сунце, очишћен и опран од прашине, навејане на њ, и од сваке мрље. Главни носилац тог народног идеала од јутрос је постао наш млади Краљ Петар II. Карађорђевић, син Витешког Краља Мученика Александра I, достојан потомак славног Војводе Карађорђа, онога Карађорђа који је први дигао оборени косовски крсташ-барјак за слободу балканских народа.

Провиђење нас је управило на прави пут, који је Свети Сава давно и давно указао Српском народу. Бог Правде, који нас је до сада чувао од пропасти, чуо је глас и молитве наше, и поново нас је спасао од стрампутица и скретања са нашег непроменљивог историјског пута.

Слава и хвала Богу!

Чеда моја, у Духу светоме, понизимо се сви пред Богом и усправимо се пред људима. Ако је Бог с нама, шта нам могу људи? Ако је живети, да живимо у светињи и слободи; ако ли је

мрети, да умремо за светињу и слободу, као и много милиона православних предака наших.

Побожни и сложни, сви као један човек, вршимо своју дужност, верни своме узвишеном и љубљеном Краљу, испуњени поштовањем према властима и војним и грађанским, испуњени љубављу један према другом, као и према нашој браћи друге вере.

Сви Богу предани и Краљу одани, загрљени, збратимљени, потрудимо се да брод нашег државног живота срећно преброди буре садашњег времена, и пребродићемо их с Божјом помоћи.

Поздравља вас и благосиља ваш молитвеник пред Богом.

**ГОВОР ПАТРИЈАРХА ГАВРИЛА
У ПАТРИЈАРШИЈИ,
ПРИЛИКОМ ДОЧЕКА ГЕНЕРАЛА СИМОВИЋА
28. МАРТА 1941. ГОДИНЕ**

Говор патријарха Гаврила о значају и оправданости 27. марта. То је дело целог српског народа, а не само војника. Значај и улога српске Патријаршије у прошлости и њена борба за слободу и независност српског народа. Српство и Светосавље. Две речи али само једна недељива мисао, која симболише целину. Политика Краљевског намесништва и њене рђаве последице. Узроци незадовољства народа. Суштина 27. марта. Видовдан 1389. године, Видовдан 1914. године и 27. март 1941. године су исти по суштини и мотивима. Сва три ова велика датума воде царству Небескоме, тј. путем прошлости, оличеним у духу витештва. Слога и јединство су најважнија потреба после 27. марта. Предстоје тежки часови и искушења са крстом на леђима. Патријарх Гаврило апелује на председника Краљевске владе, генерала Симовића, и његову владу, да поштују права грађана и спроведу демократску владавину.

28. марта је било благодарење у Саборној цркви, поводом ступања на престо краља Петра II, и самим тим у вези извршења пуча од 27. марта. У цркви су заузели своја места: краљ Петар II, Краљевска југословенска влада на челу са генералом Симовићем, затим цео дипломатски кор, представници политичког и јавног живота, генералитет, адмиралитет, епископи Српске православне цркве и друге угледне државне личности. Последњи са закашњењем дошао је немачки посланик на нашем Двору фон Херен. То је била једна непријатна ствар за дипломатског представника, у часу када владар преузима своје Краљевске дужности.

Улице и прилази око Патријаршије и Саборне цркве били су закрчени са свих страна од огромне масе света и од аутомобила. Свет је са свих страна живо и спонтано поздрављао акт 27.

марта и ступање на престо младога Краља. То су биле велике патриотске манифестације, које су давале одушка осећањима народа; оне ни у ком случају нису заостајале за манифестацијама одржаним 27. марта после преврата. Народ је био радостан што је ликвидиран режим владавине, у коју нико више није имао поверења. Што је главно: народ је узео судбину у своје руке, и као један човек био противан Хитлеровом диктату. То је традиција српскога народа, који је увек одлучивао у судбоносним часовима путем витештва и носио свој крст мучеништва, натапајући сваку стопу своје земље крвљу најбољих синова за веру и отечество.

По повратку из цркве, после свршеног благодарења, маса света дочекала је аутомобил немачког посланика фон Херена, испљувала га и демолирала. То је било незадовољство народа са политиком немачке владе и Хитлера, што је све било у супротности са нашом слободом и независношћу. Полиција је интервенисала брзо и ефикасно. Фон Херен је био спасен, али је страховито био уплашен од свега овога.

Генерал Симовић, председник Краљевске југословенске владе, тражио је био од мене да ми учини прву званичну посету после образовања владе. Свети архијерејски сабор био је на окупу, јер је био сазван за 27. март. Симовић је желео да искористи моменат када су се сви налазили на окупу да у свом говору објасни и изнесе како је дошло до 27. марта. Ја сам се радо одазвао Симовићевој жељи. Он ми је скренуо пажњу на то да ће доћи стенографи да стенографишу његов и мој говор. Затим ме је замолио да напишем своје мисли о значају 27. марта и његовој улози. Требало је да се обради једна књига, документација о 27. марту: како је до њега дошло и ради чега. Ја сам се у свему са овим сложио. Договорили смо се да он дође у Патријаршију у 16 часова после подне. Тачно у заказано време председник Краљевске владе генерал Душан Симовић, у пратњи шефа Централног пресбириоа, др Михајла Радовановића, дошао је у Патријаршију. Прво је дошао код мене у кабинет, где смо се поздравили, а затим, после неколико минута, отишли смо у велику салу за седнице, где су нас сачекали сви епископи, који су нас бурно аплаузом поздравили и манифестовали свој патриотизам према Краљу и отаџбини. Пошто је заузео своје место, Симовић је био, под утицајем овога пријема, очито расположен и радостан, што се на његовом лицу примећивало.

Ја сам га поздравио речима:

«Господине Председниче, у име Српске светосавске цркве и свих нас данас окупљених овде, имам особиту част да вас поздравим, као првога Председника Краљевске владе, после јучерашњег преврата, Владе која је произашла из воље народа и његових легитимних представника, који уживају то поверење. Требало је дуго времена да ми Срби јуче први пут будемо представљени људима, којима можемо да верујемо. То је све могло да се изврши само благодарећи нашим официрима и вама лично, јер сте на овај начин омогућили да народ узме одлуку у своје руке, и да сви заједно поделимо наше заједничке одговорности пред ситуацијом у којој се налази наша држава. Јуче је остварена слога и јединство у целом српском народу, што је од огромнога значаја за наш будући пут. Нико не може да стави свој приговор, да оно што је јуче извршено није дело целокупног српског народа и нас свих који смо се за то ангажовали, да бисмо помогли да држава и народ као целина изађу из једнога расула, до кога су довели досадашњи управљачи. Ви сте, господине Председниче, учинили своју прву званичну посету Српској цркви и нама лично, што нас од срца радује, да сте ви као одани српски син са својом светосавском љубављу, показали колико поштовање имате, према Српској цркви, без које се Српство не би могло ни да замисли. Ви сте данас у српској Патријаршији, огњишту српске слободе и националне снаге, одакле је неугасива луча зрачила са чудотворнога кандила и давала снагу и полет свима Србима. Вама је добро познато, да је српска Патријаршија вековима била живо врело снаге у искушењима сваке врсте, кроз које је наш народ пролазио, нарочито за време ропства под Турцима. Драматична је и дирљива њена борба, коју је она спроводила у свима правцима, под најтежим околностима, да би таквим својим радом најбоље одговорила потребама српског народа, његовог опстанка и његове борбе, коју је она трасирала у националном и духовном путу, у правцу слободе и независности. Она је, поред духовног рада, водила националну политику, која нам је била најкориснија у таквим моментима. Нарочито за време ропских ланаца, који су нас стезали и претили нам истребљењем. Да није до свега овога дошло, има највише да се благодари нашој Светосавској цркви, која је на себе узела улогу чувара државе и националне борбе. Она је тако заменила улогу владара и постала главни стожер свега што је за Српство било најпотребније. Око ње се све окупљало и снажило у духу витештва, оличеног у замаху Обилића, Мандушића и свих других који су наставили борбу против непријатеља и свих народних угњетача. Такав њихов правац

је био диктован интересима и животним потребама српског народа. Народна поезија и косовски култ постали су симболи наше борбе из које су изникли највећи људи нашега народа, јер су били задојени и одхрањени храном светосавскога родољубља.

«Према свему овоме тешко је извести деобу између Светосавске цркве и државе, пошто оне имају један исти смисао и једно исто нераздвојно обележје. Српство и Светосавље означавају два имена, али само једну исту и недељиву мисао, која је тако чврсто саливена, да је немогуће извршити макакву деобу између њих. Српство не може да се замисли без Светога Саве и светосавља, као што се исто тако не може замислити и обратно. Оба та имена укључују се у једно, које нам је урођено у нашој крви од наших предака, пошто оба ова имена произилазе једно из другог. Тако спојено Српство и Светосавље означавају главни стожер српскога народа и његове националне политике, као што је то било у целој нашој прошлости. Тај пут захтевала је јуче отаџбина у извршењу 27. марта. Народ није више могао да гледа на врховима државе људе, у које није имао поверења. Нити пак у њихову спољну а још мање унутрашњу политику, која нас је била довела до револта сваке врсте. Народ је прискочио у помоћ, и својом силом прибавио своја права која су била угрожена. Тај силни патриотизам проузроковао је огромну олују, која је однела прашину са нашега образа, наталожену са 25. мартom и несрећном политиком слабости, која нас је довела до тога да применимо оно што је јуче као нужно било извршено.

«Наши дедови радили су упоредo заједнички са Црквом и државом у свима важним договорима, пред догађајима који су се оцртавали. Њихова мученичка борба била је разгоревана у нашим светилиштима, светим манастирима, и преношена са колена на колена: са деда на унука, са оца на сина, у напајању националне хране и борбе за слободу. То је уствари било национално Јеванђеље, из кога се учило шта је требало да се ради и којим правцем треба да се иде, да би се дошло до свога духовнога циља. На томе путу није могло бити раскрсница, а још мање скретања лево или десно, као што се то до јуче практиковало у државној управи коју уосталом нико паметан није могао да одобри, а још мање да је разуме. Ми смо Срби у нашој прошлости имали својих искушења, разне националне кризе и велике губитке, али никада нисмо изгубили свој правац, оличен путем Царства Небескога, односно правац витештва, који је био правац наше борбе, части и образа. Није чудо што је 27. март потпуно и до краја деловао у своје извршењу јуче, у напред изложеном правцу.

Ради такве његове улоге, која се састојала у томе да се брани отаџбина, он ће остати као вечити празник свих Срба који су у целости изабрали овај нужни правац као заштитник наше слободе и независности. Они који су јуче спровели то, били су решени да принесу своје животе на вечити олтар слободе и да умру ради спаса отаџбине. У нашој историји имају три света датума, који чине њену срж, јер су њима обележене све наше битности, наша осећања према Богу и према људској правди на земљи. Затим, наш јуначки карактер, који нас уздиже у свим подвизима, кад је у питању отаџбина. Они су, сва три, судбоносни за наш национални и државни живот, где се све жртвује за општи народни опстанак и његову будућност. Ова три датума имају исти смисао, значај и садржину, исте побуде, диктоване искључиво националном нуждом, где није ништа друго преостајало, осим да се примени сила до краја, која захтева највеће могуће напоре а тим самим и жртве, које су скопчане са животом. То је само моменат кад је у питању наша част и слобода. Творац првога Видовдана је легендарни мученик кнез Лазар, који се нашао у смртној опасности, где му је било пред очима смрт или живот. Био је први на ударцу да брани хришћанску Европу од продирања Турака. Срби су тада били сами без савезника. Европа је била завађена у међусобној борби. Није могла да нам пружи ефикасну помоћ. Кнез Лазар је видео смртну опасност, у којој лека није било да јој се супротстави. Али част и прошлост нашег Царства захтевале су да свим могућим средствима пружи отпор Турцима. Он је апеловао на цео народ, у својој познатој клетви, где се прокламује и проклиње сваки онај ко не дође у заједничку борбу. Он је апеловао на све Србе да испуне своју дужност према отаџбини. Српски народ је то једнодушно примио и извршио своју обавезу према држави на чијем се челу налазио мудри и храбри кнез Лазар, који је изабрао пут Царства Небеског, што ће рећи: пут витештва. Мада је тај пут био смртоносан, али такав начин борбе једино је био на расположењу кнезу Лазару, са девизом: «За крст и отачаство». Ова борба завршила се нашим поразом на Видовдан 1389. године. Пораз је био страховит, донео је са собом и све тешке последице, које су све више и више крњиле нашу слободу и независност. Док се најзад није потпуно угасила српска држава, њена слобода и сувереност, под наследницима кнеза Лазара.

«Но, ми смо Срби вековима славили ову пропаст, што је био јединствени случај у историји света, да један народ слави на овај начин своје пропадање. Али она је била за нас највећа слава и

иницијатор за настављање наше борбе, из које је изникла косовска етика, која је била вечити извор националне мисли у даљој борби. Косовска трагедија сјединила је Србе у заједничку борбу противу завојевача и угњетача наше слободе и државне самосталности. Она нам је давала правац и опомињала нас на дело Милоша Обилића, који је у овој славној борби убио цара Мурата као персонификацију насиља и завојевача противу српске државе. Његов правац узели су сви Срби у настављању своје борбе против Турака. Култ Косова постаје симбол у срцима свих Срба, који опомиње шта има да се ради да се добије слобода и ослобођење. Ми никада нисмо до дана данашњега напустили ову вечиту и спасоносну идеју у борби, која нас све уједињује у своме задатку и дужностима, да извршимо оно што је најнужније за независну егзистенцију и слободу нашега народа. Јасно је као дан, да кнез Лазар није имао другог избора, него правца који је узео. Као што, ево, ни ми другога нисмо имали јуче у зору. Били смо присиљени да мобилишемо и извршимо до краја борбу и клетву кнеза Лазара путем Царства Небескога.

«Долази још један други Видовдан, 28. јуна 1914. године када су Срби били присиљени условима свога националног опстанка да убију Франца Фердинанда у Сарајеву, да би на тај начин осудили Аустро-Угарску и њене ропске ланце, који су стезали Србе у Босни и Херцеговини. Ради свега овога побуђени својим патриотизмом, Срби су упалили експлозив у незадовољству и својим мецима изазвали ватру која је обухватила целу Европу. Дело Гаврила Принципа и његових сарадника била је манифестација целокупног српског народа, његових мисли и осећања, не само у Босни и Херцеговини, него у свим другим покрајинама. Убијајући Фердинанда, као персонификацију мржње према Србима, тај силни српски замах, оличен у родољубљу, створио је буру првог светског рата, где је правда Божја и људска тријумфовала над неправдом. Чини само част нама Србима, да је Европа изменила свој ропски облик и да су из свега тога никле националне државе. Аустро-угарско царство срушило се у парам-парчад. Оно је било сазиано на темељу, који није више могао да се одржи; било је неправно и основано на сили и насиљу сваке врсте.

«Затим долази 27. март, који је јуче у зору извршен као оправдан и нужан, у сагласности са целим српским народом. Овај јучерашњи васкрснуо је: завет наших дедова и кнеза Лазара путем Небеског Царства, што излази из првог видовданског завета, као што други Видовдан излази из борбе и смисла из првога. Да

није постојао први Видовдан, онда не би могао доћи ни други. Овај јучерашњи је њихов наследник у значају и свему другоме. Сва три ова велика дана, уздижу нашу расу путем витештва које је нама урођено.

«Што је главно: ми смо јуче искупили дуг према нашим дедовима и свима нашим херојима, који су изгубили своје животе за величину српског народа, да не би њихове сени биле осрамоћене у гробовима и увређене са 25. мартот. Била је то национална дужност после несрећног 25. марта када се народно нерасположење и незадовољство завршило пуном победом, путем који смо мм сви желели и тражили. Разумљиво је да је наша ситуација тешка. Ми носимо крст на нашим леђима, који нам означава шта нам даље предстоји на нашем трновитом путу; он може да нас доведе у најтежа искушења и све несреће. Овај пут који смо јуче изабрали, врло је опасан и клизав, и Бог зна, шта нам се све може сутра догодити, и у какве тешкоће можемо доћи. Али без губитака нема ни победе, као што тако исто нема без смрти васкрсења. Главно је да ми од јуче корачамо уздигнуте главе, и потпуно слободни у избору нашега пута, који нам је најпотребнији са тачке државне и националне, са једним програмом: «Сви за једног, један за све», оличен у народној мудрости: «Само слога Србина спасава». Било би за нас Србе трагично, ако у овим великим искушењима, не бисмо остали чврсти и збијени, јер само тако можемо бити јаки, и у могућности да дамо отпор нашим непријатељима. Ево два месеца, како смо били постављени пред алтернативу бити или не бити. Бог и Свети Сава упутили су нас правцем вечнога живота. Ми смо све чинили, што нам је било у могућности да убедимо Краљевско намесништво, да је њихова политика у супротности са жељама и потребама нашега народа, који не може да одобри такву политику, јер она лишава све нас права да заједнички одлучимо о нашој судбини и да поделимо сви своје одговорности. Ми смо просто молили и преклињали да не иду у провалију! Није то ништа помогло. Нити се водило рачуна о томе, а још мање о незадовољству код народа, који је све више и више стварао револт експлозиван, да се најзад заврши јуче у зору на овај начин.

«Није само питање Пакта, него и све друго што је годинама рђаво рађено, без ма какве народне контроле. Грађанска права спала су била на најнижи ниво. Људи су лежали по затворима ни криви ни дужни, само зато што су били противници овакве ненародне владавине.

«Већ има три месеца како је наш народ у великом узбуђењу, ради тога што су наша државна безбедност и опстанак доведени у тешко стање. Наши непријатељи врше своју пропаганду несметано у нашој држави за свој рачун. Досадашњи управљачи нису о овој проблему водили никаквога рачуна. Наши закони нису примењени у одбрани наших државних интереса. На овај начин наши закони и правда изгубили су свој смисао. Наши уставни закони прописали су јасно оно што је битно у одбрани наше државе и њене егзистенције. Да се то поштовало, онда страни агенти не би могли да раде оно што је њима у интересу и на нашу штету. Парламента није било, јер се није желело, јер би у њега ушли људи, у које народ има поверење, а то би све било противу политике Краљевског намесништва, које апсолутно није желело никакву контролу. Тако исто грађанска права и слободе нису поштоване, у оној мери како је то требало да буде. Управљачи државе нису желели, нити су пак омогућавали да се истина каже, и да се прикаже права ситуација код народа. Наша штампа била је до јуче под контролом, и све оно што је било у супротности са режимом, није могло да буде објављено, како бисмо могли да дознамо праву истину о нашој земљи, и затим, расположење код народа. Ми нисмо били повезани на овај начин са слободним светом, јер је Хитлер до јуче просто наређивао шта имамо да радимо. Ми смо били присиљени, да до јуче гледамо, како се у нашој земљи почињу да примењују начела Хитлерове доктрине, нарочито противу Јевреја, које је Хитлер до коже опљачкао и чија је огњишта угасио. Милиони невиних људи, жена и деце лишени су својих права и слободе, а њихови животи немају никакве вредности. Хитлер жели по сваку цену да истреби Јевреје. Наши Јервеји до јуче су били у тешкоме стању. Ма да су они наши грађани, и они су заједно са нама у ратовима за ослобођење и уједињење храбро корачали, и зато добијали највеће признање. Њихови представници апеловали су на Српску цркву, како бисмо их узели у заштиту. Ја сам извршио своју дужност код Краљевског намесништва и отворено рекао да наши грађани не смеју бити терорисани од стране Хитлера. То је заиста један скандал. То је тиранство које је примењивано од варвара у Средњем веку. Требало је да све религије дигну глас протеста против овога безакоња. Нико се није тога сетио, што је за осуду.

«Ја нисам имао намеру као и ви, господине Председниче, да обарамо Краљевско намесништво и његову Краљевску владу, коју су они сами изабрали без воље и пристанка народа. Ми смо им само скренули пажњу, да њихов рад у време рата народ не

одобрава, и да је изгубио свако поверење у њихову и спољашњу и унутрашњу политику. Оно је одбило све наше сугестије о извођењу јединства и слоге целог нашега народа које смо му као безусловне предлагали. На све то што смо им говорили, они се нису освртали. Таквим својим радом Краљевско намесништво и кнез Павле себе су онемогућили да даље остану на управи земље. Таквим својим ставом они су сами себе срушили. Да је Краљевско намесништво поштовало оно што смо му ми предлагали, да образује владу народног поверења, какву сте ви јуче образовали и која би уживала општу подршку, онда нико не би имао разлога нити потребе да диже буну противу такве демократске владе, која представља цео народ и ужива његово поверење. Кад то није учињено, онда није никакво чудо, да се све овако завршило са њиховим сломом и враћањем народу демократских права.

«Господине Председниче, ми имамо поверење у вашу Краљевску владу. Народ је то јуче очигледно доказао са својим родољубивим манифестацијама и својом огромном радости. Верујемо да ћете наставити започети правац који на првом месту гарантује грађанска права и слободу, и поштовање уставних и законских прописа, како то народ жели. Не сме се дозволити као до сада, да закони постоје само на папиру, а да се по њима не управља, нити се поштују њихови прописи, који су донесени ради потреба функционисања правде и правичности. Правда треба да буде прва манифестација сваке поштене и народне владавине. И у часу када краљ Петар узима државни брод у своје руке, намеће се као насушна потреба, да његова владавина започне демократским правцем; она ће бити у апсолутној супротности са владавином Краљевског намесништва која нас је водила све до јуче. Мислимо да је у овом моменту најпотребније да правда тријумфује. Тако исто ми вас молимо да свима могућностима и средствима учините да ваша Краљевска влада изврши измирење и постигне слогу између људи који су због рђавог рада из прошлости били поцепани у својим мишљењима и одлукама. Треба наћи начина да сви Срби учествују у одлукама и својим одговорностима. Ни један Србин под оваквим околностима неће остати по страни. Тако измирени људи најбоље су у могућности да изврше своје дужности према отаџбини.

«Ми нисмо до јуче имали ни једног савезника, који би нам притекао у помоћ, у случају нужде и потребе. Краљевско намесништво није о томе водило рачуна. Такво становиште чинило је услугу Хитлеру тако да је наша одбрана била у свему лабава. Ми сви добро знамо, да је улога Краљевске владе у овим часовима

врло тешка, и Бог зна како ће се све свршити. Али с друге стране, она је узвишена и часна. Нарочито ваша улога као српскога војника, који има задатак да неуморно бдије на главној капији наше државе. Дани су врло критични, и нико не зна шта они носе, зато морамо бити спремни за сва изненађења која могу да нас снају. Ми имамо поверење у вашу Краљевску владу. Ви сте то заиста и заслужили према отаџбини. Тако исто и ваши сарадници, који су све од себе дали да нађемо свој прави пут. Но ми вас уверавамо да је 27. март дело целокупнога српскога народа, који је то желео као један човек. Да није било тога, зар би могла да успе једна официрска завера са вама на челу, да није знала да је цео народ сагласан у својој одлуци са вама. Народно стрпљење дошло је до револта, када је народу било прекипело, те је дошло до примене војне силе, што је природно. Ми смо се договорили да је став свих нас један те исти у погледу спасавања отаџбине. Ми смо апеловали на вас да утичете колико је год то било могуће на младе офицере, да делују помирљиво у критичној ситуацији у којој се налазила држава. Ви сте то обећали да ћете и спроводити. Али нико није био крив кад је стрпљење дошло на крају свега. Ви сви који сте извршили 27. март, не можете се назвати завереницима, који тајно припремају један план преврата, иза леђа, у помрчини противу досадашњег управљача државе. Ви сте напротив, отворено, часно и храбро говорили и предочили јасно кнезу Павлу и његовим сарадницима све оно што се може догодити када се дође до једнога општег револта. Ви сте звонили на узбуну, да је отаџбина у опасности, и да је нужна потреба да се спасава оно што се може спасти. Али управљачи су били глуви и слепи код очију да се одазову на ваш патриотски апел. Творци 27. марта ставили су своје животе у питање да би извршили своју патриотску дужност према Краљу и отаџбини. Све што се јуче догодило води нас правцем прошлости, у којој је оличено наше јунаштво и наша част. Што је главно, извршиоци 27. марта предали су после свршеног чина власт народу, односно његовим представницима. Та ваша одлука од огромног је значаја, јер се завршила на демократски начин, који је једини одговарао потребама целога нашега народа у овом моменту. С друге стране, ви сте донели слободу народу да може да каже оно што мисли и жели. Тако исто да на овакав начин задобије поверење у државу које је био изгубио досадашњом несрећном владавином.

«Молимо вас, господине Председниче, да вашој Краљевској влади изразите најлепше жеље свих нас, што већ означава данас нашу слогу која ће да помогне напоре и задатак ваше нове

Владе, — мада је ваша улога тешка и забрињавајућа за све нас. На нашим државним границама гомилају се Хитлерове оклопне јединице. Све то нарочито у Румунији, а ево има скоро месец дана и у Бугарској. Све је ово уперено противу нашег државног интегритета и нашега става да очувамо наша домаћа огњишта и заштитимо колико смо год у могућности наше државне границе. Нико од нас нема намеру да води ратоборну политику, или пак да ми желимо да уђемо у рат. Инциденти који су се јуче одиграли, знак су народног незадовољства и његовог оштрог става противу немачке пропаганде и немачког посланика фон Херена. Наш народ као целина, жели једну мирољубиву политику, која у себи не носи ништа друго сем лојалних и добрих жеља, да живи у миру и добрим односима са свима нацијама, које имају исте намере, мирољубиве и начелне за очување светскога мира, који је данас свакоме најпотребнији.

«Ми се надамо да ће вашу Краљевску владу да красе све оне особине наших државника и политичких људи из наше блиске прошлости, као што су: Пашић, Новаковић, Миловановић, Драшковић и други, који су у тешким искушењима водили једну паметну и солидарну политику, у најбољем складу са потребама народа. Они су чували поверење као зеницу свога ока и у најкритичнијим моментима водили су рачуна да њихова политика и њихов рад буду у сагласности са народом. Они се никада нису оглушили о сугестије које је народ преко својих представника давао.

«Српска црква и ми њени представници, бићемо као и до сада у свему лојални и сагласни да учинимо све што можемо да се држава осигура и помогне у овим данима који су врло критични. Црни облаци надкрилили су нашу отаџбину, из којих може да дође бура. У то име живели, на многаја љета!»

ГОВОР ГЕНЕРАЛА ДУШАНА СИМОВИЋА О ПРЕВРАТУ 27. МАРТА 1941. ГОДИНЕ

Два узрока преврата: приступање Југославије Тројном пакту и недемократска владавина која је то омогућила. — «Није остајала друга могућност, него да народ узме власт, јер преврат није заиста дело нас војске који смо га извршили, него је то дело целог нашега народа». Зачетници и руководна група преврата. Израда војног и политичког плана. Политички представници народа договорно образују владу. Изјава генерала Симовића: «Влада не може ни у коме случају да води ону политику, унутрашњу и спољашњу, коју је водило до сада Краљевско намесништво».

«Ваша Светости,

«Ваша Преосвештенства, господо Епископи!

«Дубоко сам данас импресиониран вашим топлим пријемом и значајним говором Његове Светости Патријарха у част моје посете. Ваша пажња дубоко ме је дирнула, а нарочито садржина речи Његове Светости које су мени лично упућене. У њима је изложено све оно у чему је била народна несрећа која нас је довела јуче у зору до тога да војска узме улогу браниоца националне и државне политике и да колико-толико пружи могућности да заједнички и демократски поделимо своје одговорности према Краљу и отаџбини, у тренутку када је досадашња наша спољна и унутрашња политика потпуно крахирала, створивши неповерење у народу. То важи нарочито за нас Србе, јер смо ми до сада били лишени избора људи који би нас могли представљати у државној политици. Краљевско намесништво својим рђавим радом, а нарочито својом издајом од 25. марта, изгубило је сваку подршку код народа. Такво стање масе више нису могле да поднесу и зато смо ми јуче у зору извршили оно што је народ желео и осећао. Све ово утолико је значајније, што је Њ. В. Краљ Петар узео краљевску власт у своје руке са искреном жељом

да васпостави демократску владавину у југословенској заједници, која је престала да функционише благодарећи људима који нису имали квалитете да воде државу и да се побрину за народне интересе. Било је неприродно да неколико људи воде државне послове, а нарочито у ово судбоносно време, и то без икаквог учешћа народа и његове контроле. Нико није знао шта се у држави ради и докле иду наши национални интереси. Досадашњи управљачи били су монополисали себи право да воде државну политику без учешћа народа. Народ је желео да сазна шта се догађа у унутрашњој и спољној политици. Он то није могао дознати, јер је истина била забрањена. Тако је била угушена свака слободна критика добронамерних људи по овим питањима. Чим су грађани били лишени своје улоге да одлучују слободно, онда је дошло до великог неповерења у врхове државе и њихове сараднике. То је узимало све више и више маха и претило да доведе државу до врхунца напетости, што се јуче и догодило. Нико више није био у могућности такво стање да заустави.

«Силе осовине прасто су вршљале по Југославији, а да не говоримо о Петој колони, која је слободно и несметано ширила своју пропаганду у корист Хитлера и његовога будућег поретка у Европи. Онда није чудо што су јуче ујутро све немачке канцеларије биле полупане и нападнуте од масе света, јер је људима био догорео луч до ноката. Народ није више могао да се обузда. То је сасвим разумљиво и оправдано. Тако исто данашњи догађаји, после благодарења, када су масе народа напаале аутомобил немачког посланика фон Херена, те је полиција имала велике тешкоће да га одбрани од линчовања. Пале су тешке речи у његово лице, тако да је могао разумети како је било наше нерасположење према Хитлеру и његовој влади. Разумљиво је да је овим наша ситуација још више погоршана. Али шта можемо да радимо? Све оно што се догодило, нама је наметнуто без ма какве кривице са наше стране.

«Нама Србима суђено је да се боримо са свима недаћама, као до сада на два фронта, са нашим слабићима и са непријатељима. Но Богу хвала, то је јуче отпало. Сада имамо један национални фронт, који треба да буде чврст као челик, ако желимо нашу победу. Ако тога не би било, онда ће наша пропаст бити убрзана издајством домаћих, што је најопасније и што је ухватило јаког корена, нарочито онде где су немачке и мађарске мањине, јер оне све више сеју раздор и пропаганду у корист сила Осовине. Затим код хрватских отпадника усташа, чији су шефови и покровитељи Хитлер и Мусолини. То је велика опасност како ми је синоћ

подвукао др Шубашић, бан Хрватске бановине. Демократски Хрвати имаће муке са овим усташким, ненационалним и туђинским плаћеничким радом. Ми морамо на то да обратимо велику пажњу.

«Јуче није нико дигао свој прст да брани трулу намесничку владавину. Пала је само једна жртва и то својом грешком. То је био очигледан доказ колико је садашњи режим био омрзнут од стране народа. Кнез Павле није волео људе усправнога става. Он нити је познавао право стање у земљи, нити се пак интересовао да дозна пуну истину. Зато је доживе јуче да види својим очима, на улици, у пролазу аутомобилом од Земуна до Београда, колико је он и његов режим био непопуларан. Уосталом, он је то знао и зато је говорио да га српски народ не воли. Мислим да је то апсолутно истинито, јер како може српски народ да га воли кад за време целе своје владавине није сишао у народ, да тај народ упозна, да види како живи, како се осећа и како гледа на државу и њене управљаче.

«Од јуче, народ може слободно да каже све што му на срцу лежи, затим може слободно да одлучи о својим животним проблемима и о државној политици. Мени је јуче учињена особита част, да сам дошао за председника Краљевске владе потпуно слободно, вољом народа, преко његових политичких представника. Ја вас данас овде уверавам, да ја своју личност нисам ни у ком случају условљавао овим положајем. И не само то, него сам и први председник демократске концентрационе владе после извршеног пуча, у којој су први пут Срби, Хрвати и Словенци у једнакој пропорцији демократски заступљени. А не као што је до сада било: да Хрвати и Словенци буду заступљени народним представницима, а у српско име да говоре они који за то нису имали никаквог оправдања и уместо којих је кнез Павле по своме нахођењу одлучивао. Од јуче треба да одлучује народ преко својих представника. Према томе, наш је будући пут — пут демократски и народног поверења и општа слога и јединство по свима питањима, што је од пресудног значаја за државу. Кад сам узео први пут да размишљам, пре неколико месеци, шта би требало све да се учини, како би држава могла добро да функционише, прво ми је пало пред очи: народно поверење, његови прави представници, и слобода да народ сам може да одлучује по свим важним државним питањима. Из мојих разговора са свим еминентним личностима, ја сам то стално подвлачио.

«Да је слобода била пригушена и да није било српске демократије 1914. године, зар би српски народ могао да изврши своју

националну улогу: ослобођење и уједињење са осталом браћом? Срби су направили чудо својим победама и јунаштвом сваке врсте, пред десетороструким непријатељем, јачим у свему; али српски дух је био несаломљив и пред целим светом наше име ради тога уздигло нас је у ред најхрабријих нација. Такав дух био је најјаче оружје у рату, јер смо били одгојени у слободи и у слободарском духу. Зато, све славне плејаде које су дале своје животе за отаџбину носиле су ово главно обележје.

«2-7. март заиста није дело само нас војника који смо га извршили, него је то дело целог нашега народа, како то малопречче Њ. Св. Патријарх. Народ није више могао да види политику кукавичлука кнеза Павла као главног кривца. Ми данас дугујемо Њ. Св. нашем Патријарху, достојном наследнику у свему Св. Саве и свој господи епископима на мушком ставу и обилатој помоћи у извршењу јучерашњег акта, који нас је све охрабрио у нашој одлуци, што је очигледно било велика помоћ за наш подухват, који је силно на мене и све моје сараднике утицао. Није чудо што смо ми нашли благодатности у решењу ове моралне и националне кризе у редовима Светосавске цркве, као своју прву одбранбену линију која нас је штитила у позадини, јер је поглавар Српске цркве био будан и предан чувар наших традиција и наше части, а то је најглавније за наш успех. Патријарх је имао највише право да брани интересе нашег народа и отаџбине, и да каже истину, што ми желимо и тражимо, и да заштити народ, колико год је то могуће, од рђаве политике Краљевског намесништва. Њ. Св. Патријарх је то часно извршио до краја, као мало ко у нашој историји.

«Ваша Светости, ви сте јуче и данас одржали три веома значајна патриотска говора, који су по може скромноме мишљењу од великога значаја и који могу апсолутно да стану напоредо са клетвом кнеза Лазара и његовим покликом на узбуну кад је била у питању наша национална част. Ви сте јуче ујутру после извршеног дела 27. марта, први узели на себе тешку улогу, и своју дужност до краја извршили, подижући пали крсташ-барјак, који је био заиста оборен под теретом прашине, и да тако сликовито кажете у чему је Царство небеско и српски пут, како је дошло и ради чега до 27. марта и побуде које су га руководиле. Такав ваш говор силно је деловао на цео народ и на све нас који смо у вашим речима нашли лек или боље рећи мелем на рану која нас највише боли. Ви сте нам рекли: да се исправимо пред људима, а да се само пред Богом понизимо и да тако јунацима доликује да умру као људи. Ви сте апеловали на слогу и опраш-

тање и љубав према држави, у чему је особити значај. Ви сте са хришћанском љубављу деловали помирљиво на остале религије у Југославији. Тако исто ви сте деловали снажно на војнике и офицере када сте јуче постали заједно са Њ. В. Краљем Петром II најомиљенија наша личност. Сlike Њ. В. Краља и Ваше Светости ношене су јуче београдским улицама упоредо једна поред друге од народа и то баш у часу кад Њ. В. Краљ преузима власт у своје руке и отпочиње своју владавину. То је био најбољи израз благодарности наше престонице према Српској цркви и вама за ваш допринос за Краља и отаџбину. У вашим мудрим саветима, што је у овим часовима најпотребније, ви сте апеловали на Србе да изврше своју дужност према отаџбини путем Царства небескога и клетве кнеза Лазара. А ја вас данас уверавам да је то и програм Краљевске владе и мене, њеног председника. Са тога пута ми нећемо никада скренути.

«Ви сте јутрос у Саборној цркви, у присуству Њ. В. Краља и Краљевске владе, у част ступања на престо Њ. В. Краља, после благодарења одржали један топао говор у коме сте подвукли радост целог народа, како ратара у пољу тако и чобанина у планини. Све сте ви то тако сликовито рекли, да свака ваша реч осваја. Затим и овај ваш садашњи говор, којим сте ме благоизволели поздравити, приказујући историју и развој догађаја који су довели до 27. марта. Слажем се са Вашом Светости, да није био само Пакт у питању, него и све друго, како сте ви то лепо рекли.

«Ви сте у овом данашњем говору подвукли три историјска датума за нас Србе, који, како ви рекосте, произлазе један из другог. Мислим да је то јединствено упоређење, да сте ви тако дали значаја Видовдану. Ви сте тако историјски означили и приказали њихову улогу, да не би било могуће, нити би било потребно, да се овоме ма шта дода. Ви сте рекли: да је 27. март истоветан са оним на Пољу Косову 28. јуна 1389. године, и да има исти значај и смисао као и онај из 1914. године. То је апсолутно тачно. Ја могу данас овде да вам кажем искрено, да је поклич кнеза Лазара имао највише утицаја на моју маленкост и на моје сараднике, јер ми је он био први и главни правац у извршењу 27. марта. Он ми је био духовна храна још у младим данима, кад сам био ђак у школи, и он ми је увек остао путоказ у животу. А да не говоримо о војницима и младим официрима који су својим патриотизмом заденули за пас многе моје колеге ђенерале, који су били постали мекушци и људи који се предају судбини, не водећи рачуна о томе да ли такав њихов правац доликује једном офи-

циру, од кога држава очекује сваку заштиту у случају тешких дана.

«Ваша Светости и Ваша Преосвештенства, господо епископи, ја сам све покушао и учинио што ми је год било могуће код кнеза Павла, председника владе Цветковића и министра војске Петра Пешића, као и код њихових главних сарадника, да их одвратим од пута који је ишао правцем издаје према отаџбини. А нарочито у случају потписивања пакта са силама Осовине. Доказивао сам све последице које могу да произађу ако се не промени правац политике. Напомињао сам да је незадовољство официра и војника свуда велико. Наглашавао сам да под таквим притиском патриотизма може да дође до крајњег узбуђења и преврата. Чак сам у лице рекао кнезу Павлу да се лако може догодити да официри бомбардују Двор. На све моје опомене, он је остао глув и слеп. Тако исто говорио сам и председнику владе Цветковићу, који ме је уверавао да је он противу пакта и да пакт неће бити потписан. Ја сам га молио да ако кнез Павле прими пакт, он поднесе оставку и да таквим поступком задужи све нас. У овим судбоносним часовима требало је цео народ да одлучује, а не само кнез Павле. Тако исто ми смо имали министра војске Петра Пешића, који није имао кичме да се супротстави кнезу Павлу, него му је увек повлађивао и одобравао. Покушао сам и њега да обавестим о ситуацији код народа и код официра, али је све то било узалудно. Он је само извршавао оно што је желео кнез Павле, а друго га ништа није интересовало. У оваквим данима тешке државне кризе кнез Павле није ништа видео. Говорио сам му да треба да се образује демократска влада од људи који би уживали поверење народа. Но, он би увек одговарао да је досадашња влада «врло добра». Кнез Павле је једно мислио, друго радио, а треће говорио. Иза леђа свога председника владе спремао је нову смену на челу са др Константиновићем, личности која нема никаквог значаја с политичког гледишта. Но, он је волео увек да бира такве људе. Његово цело биће одаје човека без решености и без воље. А кад дође такво стање код једног шефа државе, онда све иде рђаво и нема могућности да се ма шта добро учини. Чим човек не воли људе од вредности, који имају најбоље услове за вођење државних послова, него се ослања на људе бескичмењаке, природно је да се ништа не може добро очекивати.

«Кад сам се лично уверио куда води политика кнеза Павла и Краљевског намесништва, ја сам покушао разговорима са представницима политичког и јавног живота, да их ангажујем у смислу образовања једне владе у коју бисмо сви имали поверења.

Прво сам разговарао са Вашом Светости и апеловао на вас као на поглавара наше Цркве да утичете на Краљевско намесништво да промени своју политику, а нарочито у погледу пакта. Ја сам вам изнео био каква је забринутост у народу огромна. Тако исто и у војсци. Ви сте били мишљења да једино влада која би се образовала од људи од поверења може да спасе државу. Ми смо се у свему сложили. Тражили сте од мене да делујем помирљиво на стишавању официра. Ја сам то до краја извршио. Ја вас уверавам данас, да сам све ово добронамерно урадио и нисам имао никакву жељу да извршим ма какав пуч, него да спасем отаџбину од расула и пропасти. Но, томе није било лека. Кнез Павле није волео политичке људе из Опозиције, од њих се плашио као од неког страшног баука. Зато је све ишло наопако и низбрдо.

«Чим сам добио мишљења од свих значајних личности и констатовао слична гледишта у односу на проблем спасавања државе, сложили смо се да кнез Павле и поред свих добронамерних покушаја остаје глух. Разумљиво је да је под таквим околностима морало да се мисли на преврат, како би се збацило Намесништво и довео на престо Њ. В. Краљ Петар II, који би дао народу да изабере своје политичке представнике. После дугог консултовања и разговора, овај је план био у начелу усвојен у потпуности. Чим је кнез Павле дао пристанак Хитлеру да ће Југославија приступити Тројном пакту, није остала никаква друга могућност, нити је било гаранције за нашу државну независност, него да народ силом узме власт у своје руке.

«Ја сам прво почео целу ствар са три човека. Најпре сам се договорио са мојим помоћником, ђенералом Бором Мирковићем, иначе познатим патриотом, који је горео од узбуђења због овакве политике кнеза Павла поготову када је био у изгледу потпис Пакта са Осовином. Био је сувише енергичан и апсолутно непопустљив. Муке сам мучио са њиме да га стишам и умирим, да треба да буде сталожен и да јавно не говори о томе. Ништа ми то није помогло, тако да су његове изјаве дошле до председника Краљевске владе Цветковића. Овај га је лично позвао да га пита да ли је тачно да ће он учествовати у неком државном удару. Ђенерал Мирковић је отворено говорио да српски народ неће никад дозволити да се Пакт потпише. Друга војна личност био је мајор Живан Кнежевић, мој бивши шеф кабинета када сам био начелник Главног ђенералштаба. Кад је престала моја функција и када сам премештен у Сарајево, ја сам га штитио од премештаја у унутрашњост. Врло је бистар, храбар и интелигентан официр. Уз то је пожртвован у својим задацима и истрајан у сва-

ком послу. Тако да сам у њега имао велико поверење. Он је био једно време у Војној академији као официр за васпитање, те је упознао доста младих академица, са којима се спријатељио, јер му је то ишло од руке. Умео је да их брзо веже за себе и да задобије њихово поверење. У последње време био је у Краљевој гарди; то је била најважнија ствар, јер је тамо имао да повеже офицере из Гарде. Позвао сам мајора Кнежевића и дао му у задатак да разговара са официрима и да види како они гледају на нашу националну и политичку ситуацију у погледу односа према силама Осовине. Ја сам му изложио стање ствари и рекао му, да у случају потребе, ако Краљевско намесништво и кнез Павле буду ишли до краја у својој заслепљености према интересима државе и народа, ништа друго не преостаје него да извршимо војни удар. У таквом случају, додао сам, да бисмо ми војници морали да извршимо своју обавезу према Краљу, народу и држави и да станемо на пут издајству. Рекао сам му да о томе никоме не говори. Он је заиста за кратко време извршио свој задатак у два правца: повезао је млађе офицере, а с друге стране спремио је нацрт по коме је Пуч извршен јуче у зору 27. марта. Чим је његов распоред Пуча био израђен, ја сам обавестио ђенерала Мирковића, те смо га заједнички прегледали и одобрили. Ђенерал Мирковић је наставио повезивање официра из ваздухопловства, где су углавном били сви добри и честити патриоте и, што је главно, нико од њих није био кукавица. Било би дуго да ређам сва њихова имена овде данас, иако сви ми заједно имамо заједничку заслугу у извршењу Пуча, или боље рећи неко мању, а неко већу улогу, али за народ и државу од значаја. Што је главно, сви су они ставили главе у торбу, како то народ каже и нису се бојали никаквих репресалија.

«Од политичких људи главни сарадник био је професор Радоје Кнежевић, иначе Краљев професор, кога је кнез Павле разрешио те дужности, јер му се није допадао његов отворен став у критиковању спољне и унутрашње југословенске политике. Он је одлично познавао ситуацију око Двора и стање у коме се налазило Краљевско намесништво. А затим, знао је околину кнеза Павла, која га је гурала у пропаст. Кнежевић је иначе првак Демократске странке и истакнути српски интелектуалац, вишегодишњи председник Професорског друштва. Нарочито је активан био у раду око Српског културног клуба, и о њему ми је Слободан Јовановић најбоље говорио. Ја сам преко Кнежевића имао прилику да се повежем са политичким људима и интелектуалцима с једне стране; а с друге стране, ја сам исто тако вр-

шио напореда консултовања са политичким и јавним радницима. Кнежевић је условно тражио да, ако се већ буде вршио пуч, то не буде један пуч где ће доћи војни управљачи, него да се власт преда народу. Ја сам тај програм професора Кнежевића потпуно усвојио. Требало је да се поступи потпуно демократски и да представници Срба, Хрвата и Словенаца образују заједничку Владу, која ће водити послове како то захтевају витални интереси наше државе. Овај политички и војни програм Пуча ми смо и потписали заједнички и њега смо се држали у свему, као што видите, у избору образовања нове демократске Владе.

«Чим је Пакт 25. марта потписан у Бечу, није се могло ништа више да учини. Страсти су узеле велике размере. Патриотска осећања била су порасла до врхунца. Многи официри из ваздухопловства претили су да ће се подићи са својим авионима у правцу Грчке, да би се ставили на расположење грчким и енглеским трупима. Све је било доцкан, јер је све било свршено. Одлука је пала и требало је брзо радити. Чим је била таква ситуација, не само код официра него и код целог Српског народа који је веровао да је овим осрамоћен, што је у истину и било тачно, мени није ништа друго преостајало него да дам своју сагласност, да у подне 26. марта издам наређење за извршење Пуча. Напомињем, кад је 25. марта уговор био потписан, ја сам желео да мирно делујем на официре; али је то било немогуће. Морам исто тако одати признање Српској цркви и Вашој Светости, јер сте ви сазвали Свети архијерејски сабор за 27. март у истом циљу, ради Пакта. То нас је окуражило да извршимо свој задатак, јер смо имали и Српску цркву и политичке људе и народ уза се. Предвече сам свратио у Команду ваздухопловства, где сам издао последње наређење ђенералу Мирковићу. Дао сам му везу професора Радоја Кнежевића, који је имао да ме заступа у извођењу Пуча, с тим да ме лично, после извршеног чина, обавести да је Пуч успео. Да не би пао у очи полицији и да не би био сумњив мој изостанак, ја сам дошао кући и, као и обично, припремао свој рад за сутра. Нисам хтео да дам знак сумње ни својој породици.

«По горњем плану мајора Живана Кнежевића запоседнути су сви важнији државни објекти у престоници, као Управа града, Министарство пошта, телеграфа и телефона, Министарство војске, Председништво владе и Главни ђенералштаб, што је било нарочито од пресудног значаја; затим Радио станица и сви објекти који су били од значаја. Чим је све ово извршено, мајор Живан Кнежевић обавестио је ђенерала Мирковића да је Пуч успео. Чим је Пуч успео, око 2.30 часова ујутру, дошли су у мој

стан професор Радоје Кнежевић са мојим ађутантом капетаном Ристићем и пратњом. Кнежевић ми је поднео тачне информације о успеху Пуча. Спремио сам се на брзу руку и пошао са њима заједно у правцу Главног ђенералштаба. У колима сам водио разговоре са Радојем Кнежевићем о даљем раду. Он ми је поднео проглас, који је он био саставио и који је требало да потпише лично Њ. В. Краљ Петар II: о преузимању власти у своје руке и одбацивању Краљевског намесништва и досадашње Краљевске владе, Овај проглас је Радоје Кнежевић саставио и ја сам га с малим изменама одобрио. Но, није било могуће да га и Краљ потпише, пошто је он био заробљеник официра који су били око Двора и два Краљевска намесника, затим министра Двора Милана Антића, а нарочито Начелника Главног ђенералштаба. Покушао сам све у томе правцу, алм је то била опасност да се пролије крв. Но, то није било важно. У 5 часова ми смо преко радија објавили народу саопштење и Краљев проглас.

«Чим сам стигао у Главни ђенералштаб, мајор Живан Кнежевић поднео ми је извештај о Пучу. Затим је стигао и ђенерал Мирковић. Издао сам одмах наређење да се бивша Краљевска влада, односно чланови Краљевске владе са председником Цветковићем, одмах стражарно доведу у Главни ђенералштаб. У договору са Радојем Кнежевићем, позвали смо политичке представнике ради договора и образовања Владе. Прва наша мисао била је: да у нову Владу уђу Хрвати и Словенци и босански Муслимани, пошто су они били представници поверења код народа. Први разговори дали су одличне резултате. Др Шутеј и други Хрвати, без и ма каквог изговора примили су нашу солуцију, пошто сам им лично објаснио да је Њ. В. Краљ узео власт у своје руке и да Влада и Намесништво не постоје више. Замолио сам их да разговарају са др Мачеком. Ја сам исто тако директно разговарао са др Мачеком и све му објаснио. После дугог објашњавања и његових примедби, он је у начелу дао пристанак да уђе у Владу као потпредседник. Словенци и Муслимани нису правили никакве тешкоће.

«Друга важна ствар: чим је Пуч извршен, наредио сам телефоном армијском ђенералу Недељковићу да у Загребу заустави кнеза Павла и да му саопшти да је војска извршила преврат и Њ. В. Краљ узео власт у своје руке и да га одмах врати у Београд, пошто је функција Краљевског намесништва престала. Чим је кнез Павле стигао у Загреб, ушао је армијски ђенерал Недељковић у воз и саопштио му моје наређење. Кнез Павле држао се као кукавица. Био је нем. Није умео ниједну реч да каже. За-

тим је скоро плачним гласом одговорио: „Ја треба да се видим са др Мачеком!“ Настао је тајац. По ранијем договору, Мачек је требало да изиђе на загребачку станицу и да са Кнезом заједно настави пут у правцу Словеније. У међувремену дошао је др Мачек и са Кнезом почео разговор. Они су се договорили да оду код бана Хрватске бановине, Шубашића, како би сва тројица заузели одређен став. Ђенерал Недељковић морао је да пристане на ову солуцију из оправданих разлога, јер није знао какво држање могу да заузму Хрвати и др Мачек. За време ових разговора, ђенерал Недељковић је чекао њихову одлуку пред вратима. После дугог разговора, кнез Павле је као слабић рекао ове речи: „Господо, ја морам да се вратим у Београд, јер ће ми тамо побити децу!“ Ова његова изјава најбоље илуструје личност кнеза Павла, који је за жаљење. Уместо да брине за цео наш народ, као што су то радили његови преци, Карађорђе и други, он се ограничава на своју децу, а за друго га се ништа и не тиче. Мислим да је то себичност недостојна једног члана династије. Он није желео никакву акцију, него се мири са судбином и са својом кривицом, која га је довела до овог. Врхунац себичности, он моли ђенерала Недељковића да утиче на мене да му дам дозволу да са његовом породицом може да иде у Грчку. Др Мачек, видећи кукавичлук кнеза Павла, није ништа предузимао, него је напротив одлучио да пошаље др Шубашића заједно са кнезом Павлом, да са мном разговара и поднесе извештај лично др Мачеку. Он је захтевао да се безусловно прими Пакт, затим да се одобри Споразум из 1939. године. Ја сам одговорио др Мачеку: да он треба што пре да се врати у Београд и да се сви заједно договоримо о нашем заједничком ставу, наглашавајући да ми не желимо рат.

«Затим су дошли претставници политичких партија. Ја сам их одмах обавестио да је војска извршила свој задатак према Краљу и отаџбини и да је Краљ узео власт у своје руке; затим, да Намесништво више не постоји. Замолио сам их да из своје средине изаберу будућег претседника Владе, а нарочито Министра спољних послова, као две најважније функције у овој ситуацији. Без дискусије сви су се сложили са мојом маленкошћу. Ја нисам, као што сам већ рекао, желео да се намећем, ма за какво место; тако исто, ни моји сарадници који су учествовали у преврату. Професор Кнежевић није ни покушао да тражи место у Влади, иако је по својим заслугама имао више право него други. Ја сам господи политичарима рекао да сам им захвалан на моме избору и да ће моја Влада да буде у свему демократска. У Владу су ушле политичке и националне личности од стране

Срба, као што су: Грол, Трифуновић, Богољуб Јевтић, професор Слободан Јовановић, армијски генерал Илић итд. За Министра спољних послова изабран је Момчило Нинчић. Но, ја вас данас овде уверавам да ми војници и моја маленкост немамо никакву намеру, нити пак желимо, да ми водимо политику, нити да се мешамо у политички живот државе, за који ми војници нисмо надлежни, као што је то често практиковано у нашој прошлости. Наша је само дужност била и остала, да будемо главни чувари народног и државног јединства нарочито у часовима када политика и политичари нису у могућности да спроведу осигурање државних граница. Нико од нас војника нема намеру да узурпира права. Ми смо то јуче демократски и поштено доказали. Моја личност је као Претседника Владе била ради тога, што су се сви сложили да сам ја као војник најпогоднији у овом моменту за то место. Што је главно, ми нисмо јуче после пуча желели да диктирамо личности које ће ући у Владу, него смо оставили претставницима политичких странака да они слободно и суверено одлуче о избору њиховом. То је била наша дужност према Краљу и отаџбини.

«Јуче увече вратио се кнез Павле из Загреба; он је од Земуна до Београда дошао колима. Био је тужан и несрећан када је видео народно расположење на улици. Јуче цео дан официри су били страховито гневни. Тражили су од мене да, ако кнез Павле не да одмах оставку, има да се стреља. Ја сам их стишао. Кад је кнез Павле дошао пред зграду Генералштаба, официри су га сачекали и нису му дозволили ни употребу лифта. Са кишобраном у рукама ушао је код мене и стао на мирно, држећи обема рукама кишобран и наслањајући се на њега. Изгледао је бедно. Као човек после неке тешке олује у пољу. Није умео да почне разговор. Ја сам му понудио да седне. Пала ми је у томе моменту мисао да је овакав његов став личио на став Чемберлена после Минхенског споразума са Хитлером и Мусолинијем 1938. године, јер је и он носио кишобран у рукама. Зар, молим вас, приличи да један Кнез, који управља државом, носи кишобран уместо сабље? Заиста, то је морални пораз и за њега као члана династије и за све нас, као и за државу. Ја сам му изложио укратко ситуацију, што је он примио без отпора, додајући ове речи: „Ви сте били једини који сте ми истину говорили и тачно ме обавештавали о ситуацији у земљи. Ја имам пријатеља у многим династијама и рођака, па ћу вас помоћи!“ Ја сам на то одговорио кнезу Павлу, да није тачно да сам га само ја о томе обавештавао, него и цео политички и јавни живот преко својих представника. Шта је све Ваша Светост

чинио, да га одврати од несрећног Пакта? Али, он је такав! Увек скрива праву истину, а воли људима да каже оно што уствари не мисли. Замолио сам га да лично позове да дођу и остала два намесника, да потпишу своје оставке, пошто нису хтели без његовог присуства. Он је то одмах и учинио и телефоном позвао оба намесника и министра Двора Милана Антића, да дођу одмах у Генералштаб. Кнез Павле ме је замолио да Краљевска влада дозволи да он са породицом путује у Грчку. Ја сам му дао своју сагласност. Он сада бежи од сваке одговорности. Како човек може мислити о људима који су до јуче управљали земљом, а сада беже од одговорности пред народом? Затим је узео телефон и позвао принцезу Олгу на договор и саопштио јој да се спреме она и деца за одлазак у Грчку. Принцеза је бризнула у плач и одвраћала га, да то не чини, но Кнез јој је одговорио: „Све је свршено! Ја сам дао оставку!“ У међувремену стигла су два намесника, као и бивши министар Двора Милан Антић, и потписали своје оставке. Кнез Павле и његова породица отпутовали су возом у правцу Грчке. Тако је завршило трагични живот Краљевско намесништво.

«Тек после примљене оставке Намесништва било је готово са досадашњим режимом. Ја сам тек у 21 час отишао у Двор у прву аудијенцију код Њ. В. Краља Петра II. Краљ ме је примио врло љубазно. Ја сам честитао Њ. В. Краљу ступање на престо и поднео му извештај о ситуацији. Њ. В. Краљ интересовао се за изгледе мира; ја сам му изложио да то не зависи од нас, већ од сила Осовине. Ми желимо мир, ако се то може. Краљ ми је потписао први указ о мојој Влади, затим ме замолио за две ствари: да се врати његова мајка, Њ. В. Краљица Марија из Лондона, јер би њено присуство било њему врло потребно, затим да се ништа не догоди његовом стрицу кнезу Павлу. Ја сам и једну и другу жељу Краљеву обећао и извршио.

«Ја сам желео да у моју владу уђу сви српски прави представници политичког и јавног живота. С друге стране, желео сам да консултујем људе из разних политичких праваца. Зато сам молио Њетово Преосвештенство др Николаја да у моје име разговара са Димитријем Љотићем, како он гледа на ситуацију Намесништва и Краљевске владе. Добио сам одговор преко Његовог Преосвештенства епископа др Николаја, да је садашња влада симбол расула и да треба да је замене поштени људи, у које народ има поверења. Љотић је сам био у кућном притвору због свога става према кнезу Павлу и његовој Влади. Јуче ујутру дошао је представник Љотићева покрета «Збор», пуковник

Масаловић, и у име Организације честитао ступање на престо Њ. В. Краља. Он је био пензионисан, а јуче је дошао у војној униформи и одмах је био реактивиран и постављен у Гарду Њ. В. Краља,

«Још остаје да кажем о пријатељима Стојадиновићевим, који су јуче били код мене: Богољуб Кујунџић, бивши министар и др Ђуро Котур, подпредседник Сената Краљевине Југославије, који су ми на исти начин врло срдечно честитали ступање Краља на престо. Врло су задовољни 27. мартом и радосни су ради кнеза Павла. Ожалошћени су ради прогона др Милана Стојадиновића из Југославије. Одговорио сам им: да је то безакоње своје врсте које не може имати никаквога оправдања. Он је био суђен од стране кнеза Павла са мотивацијом да је водио профашистичку политику са силама Осовине. Колико је то тачно, не могу да утврдим, али је јасно да др Стојадиновић није потписао Пакт са Осовином, што није случај са кнезом Павлом, који је потписао акт од 25. марта. Мислим да је кнез Павле овим гестом доказао колико је ценио устав и законе наше државе: јер да их је поштовао, ако постоје кривице Стојадиновићеве, требало га је предати суду. Знам из Сарајева шта су све са њим радили. То је била заиста једна срамота, коју је народ свуда живо критиковао и осуђивао.

«Сада ћу вам рећи у погледу ситуације. Наш Министар спољних послова у договору са Краљевском владом чини све могуће да увери силе Осовине да ми немамо никакву намеру, осим мирољубиву. Ми желимо да осигурамо мир и безбедност и границе наше државе. Тако исто не желимо да дамо повода никаквим лрвокацијама. Али, то је са наше стране. А шта силе Осовине мисле, видећемо идућих дана. Свакако могу да вас уверим, да је ситуација врло критична и озбиљна. Но, шта можемо да радимо? Краљевска влада не може ни у ком случају да води ону политику унутрашњу и спољашњу коју је водило до сада Краљевско намесништво. Хитлер је љут на нас, а нарочито због два случаја, која сам вам изложио, а који се односе на инциденте са немачким послаником фон Хереном и на разбијање немачких бироа.

«Ја бих замолио Вашу Светост и Ваша Преосвештенства да и даље потпомажете у свему мирољубиве намере Краљевске владе у целом раду, којм је врло тежак у сваком погледу. Ради свега тога, ја сам био обавезан да укратко изнесем овај свој први експозе о догађајима који су се одиграли у току последња два месеца и завршили се јучерашњим 27. мартом. Мислим да је потребно било да изнесем збивања, како би Њихова Преосвештен-

ства, господа епископи, могли да то пренесу у народ сваки у својој епархији, јер би тако било најлакше да без буке народ прими новости о последњим догађајима од свештених лица и црквених великодостојника. Ја поново подвлачим да је удео Српске цркве у одбрани државних и народних интереса заиста за сваку похвалу. Српска црква овим својим ставом узвисила је себе и дала све што је могла дати да помогне своме народу и нама свима, који смо узели на себе да колико је могуће спасемо свој народ.

«У име Краљевске владе и моје лично, ја вам од срца захваљујем на вашој пажњи, што сте ме тако достојанствено примили и саслушали моје излагање. Ја вас молим да ми опростите, нарочито Његову Светост, што нисам имао времена да припремим још бољи експозе о свим овим догађајима. Нисам имао довољно времена да своје мисли ставим на хартију, него сам их овако просто изнео, прелазећи са чињенице на чињеницу. Но, сигурно је да сам укратко рекао оно што је требало рећи. Кад буду повољне прилике, ми ћемо дати опширнији експозе о свим овим збивањима и приказаћемо све ствари до у појединостима. Ја рачунам да ћете нас и даље као и до сада помоћи, што ће бити од особитог значаја, јер и најмања помоћ у овој нашој тешкој ситуацији биће драгоцен», — завршио је генерал Симовић.